ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଠ : ଖାଉଟି ସଚେତନତା

ଖାଉଟି ସଚେତନତା (Consumer Awarness) : ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ବଜାରରେ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ବା ଉପଭୋକ୍ତା ହିସାବରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିଥାଉ। ଚାଷ, କଳକାରଖାନା ଏବଂ ସେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ଉତ୍ପାଦନକାରୀଭାବେ ପରିଗଣିତ ହେଲାବେଳେ, ବଜାରରୁ ଜିନିଷପତ୍ର କ୍ରୟ କଲାବେଳେ ବା ଯେକୌଣସି ସେବା ମଧ୍ୟ କ୍ରୟ କଲାବେଳେ ଆମେ ସମସ୍ତେ **ଉପଭୋକ୍ତା** ବା **ଖାଉଟି** ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହେଉ। ଦ୍ରବ୍ୟ କିମ୍ବା ସେବାକୁ ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ କ୍ରୟ କରି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ପରୋକ୍ଷଭାବେ ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ ଉପଭୋକ୍ତା ବା ଖାଉଟି ବୋଲି କୁହାଯାଏ। ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାୟ ସବୁବେଳେ ଆମ୍ଭେ ସମସ୍ତେ ବଜାରରୁ କିଛି ନା କିଛି ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରୟ କରିଥାଉ। ଉଦାହରଣତଃ - ଚାଉଳ, ଆଳୁ, ଡ଼ାଲି , ତେଲ, ପରିବା, ଫ୍ରିଜ୍, ଟେଲିଭିଜନ୍, କମ୍ପ୍ୟୁଟର ଇତ୍ୟାଦି କ୍ରୟ କରି ବିକ୍ରେତାକୁ ଆମେ ସେହି ସବୁ ଜିନିଷର ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଉ। କିନ୍ତୁ ବେଳେବେଳେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଏହି ବିକ୍ରେତା ଆମକୁ ଖରାପ ଜିନିଷ ବା ମାପ ଓଜନରେ କମ୍ ଜିନିଷ ବା ନକଲି ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କିମ୍ବା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦର ଠାରୁ ଅଧିକ ଦର ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ଶୋଷଣ କରିଥା'ନ୍ତି। ତେଣୁ ବଜାରରୁ ବିଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ସେବା କ୍ରୟ କରିବା ସମୟରେ ଆମକୁ ସତର୍କତାର ସହିତ ଦ୍ରବ୍ୟର ଗୁଣ ,ଦର, ମାପ ଓ ଓଜନ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିବାକୁ ହେବ। ସରକାର ମଧ୍ୟ ଖାଉଟିମାନଙ୍କର ସୁରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଆଇନ୍‌କାନୁନ ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ନିମ୍ନତମ ଜ୍ଞାନ ରହିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ।

ଖାଉଟି ଶୋଷଣର ପ୍ରକାର ଭେଦ : ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ଜଣେ ଜଣେ ଖାଉଟି। ବଜାରରୁ ଆମେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ କିସମର ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ସେବା କ୍ରୟ କରି ତା' ବଦଳରେ ମୁଦ୍ରା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଉ। ଏହି ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚାଉଳ, ଆଳୁ, ଡାଲି, ସାଇକେଲ, ଫ୍ରିଜ୍, କାର୍, କମ୍ପ୍ୟୁଟର ଆଦି ବସ୍ତୁ ଥିଲାବେଳେ, ସେବାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟାଙ୍କ, ପରିବହନ ସେବା, ବୀମା ସେବା ଇତ୍ୟାଦି ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ। ଅଧୁନା ବିଭିନ୍ନ କମ୍ପାନୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ପାଦିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ସେବାର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଖବରକାଗଜ,ଟେଲିଭିଜନ୍,ରେଡ଼ିଓ, ଇଣ୍ଟରନେଟ୍, ଇତ୍ୟାଦିକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଖାଉଟିମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥା'ନ୍ତି। ତେଣୁ ଜଣେ ଖାଉଟି ବଜାରରୁ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ସେବା କ୍ରୟ କଲାବେଳେ ତତ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧୀତ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ। ନ ହେଲେ ନିଜର ଅଜ୍ଞତାଯୋଗୁଁ ବିକ୍ରେତାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହୁ ସମୟରେ ଠକିଯିବାର ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି। ଏହି ସବୁ ଶୋଷଣର ପ୍ରକାର ଭେଦ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ କରାଯାଇଛି।

1. ଉଚ୍ଚ ଦର : ସରକାରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦରଠାରୁ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରି କରିବା ଦ୍ୱାରା ଖାଉଟି ଶୋଷିତ ହୋଇଥାଏ। ଅସାଧୁ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବେଆଇନ୍ ଭାବେ ମହଜୁଦ୍ କରି ବଜାରରେ କୃତ୍ରିମ ଅଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିଥା'ନ୍ତି ଓ ସେହି ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ମୂଲ୍ୟଠାରୁ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଖାଉଟି ଅଯଥାରେ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଶୋଷଣର ଶିକାର ହୋଇଥାଏ।

2. କମ୍ ଓଜନ ଓ ପରିମାପକ: ବହୁତ ସମୟରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ବଜାରରେ ବିକ୍ରି ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଓଜନ ଠିକ୍ ନଥାଏ। ଅସାଧୁ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ନକଲି ବଟକରା ବା ଓଜନର ପରିମାପକ ବ୍ୟବହାର କରି କମ୍ ଓଜନର ଜିନିଷ ଖାଉଟିମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରି ଶୋଷଣ କରିଥା'ନ୍ତି।

3. ନିମ୍ନମାନର ଦ୍ରବ୍ୟ : ଖାଉଟିମାନେ ନିଜର ଅଜ୍ଞତାବଶତଃ ବହୁ ସମୟରେ ବଜାରରୁ ନିମ୍ନ ମାନର ଜିନିଷ କ୍ରୟ କରି ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିଥା'ନ୍ତି। ସେମାନେ ଏଥିପାଇଁ ଜିନିଷର ପୁରା ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରି ମଧ୍ୟ ଏଥିରୁ କୌଣସି ଲାଭ ପାଇ ନଥା'ନ୍ତି । ଏପରିକି ଉକ୍ତ ନିମ୍ନ ମାନର ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବ୍ୟବହାର

କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନ ବିପନ୍ନ ମଧ୍ୟ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ। ଯଥା : ଉଦାହରଣ – ନକଲି ଔଷଧ ସେବନ ବା ନିମ୍ନମାନର ଷ୍ଟୋଭ୍ ବା ଗ୍ୟାସ ଚୁଲାର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ମଣିଷ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପଡ଼ିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ।

4. ନକଲି ଦ୍ରବ୍ୟ : ଅନେକ ସମୟରେ ଆମେମାନେ ବଜାରୁ ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରୟ କଲାବେଳେ ଅଜ୍ଞତାବଶତଃ ନକଲି ସାମଗ୍ରୀ ପାଇଥାଉ। ସାଧାରଣତଃ ଏହି ନକଲି ବା ଦୋହରା ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ମାନ ନିମ୍ନଧରଣର। ତେଣୁ ଏହାକୁ କ୍ରୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଖାଉଟି ଉପକୃତ ନହୋଇ ଶୋଷିତ ହୋଇଥାଏ। ଯଦିଓ ଏହି ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ କ୍ରୟ କରିବା ପାଇଁ ଖାଉଟିଙ୍କୁ ସଠିକ୍ ଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଦ୍ରବ୍ୟର ଆକଳନ ମୂଲ୍ୟ ଦେବାକୁ ହୋଇଥାଏ।

5. ଅପମିଶ୍ରିତ ଦ୍ରବ୍ୟ : ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଅପମିଶ୍ରିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧ ହେବା ଏକ ସାଧାରଣ ଘଟଣା। ଚାଉଳରେ ଗୋଡ଼ି, ଚା'ରେ ଚମଡ଼ା ଗୁଣ୍ଡ, ପେଟ୍ରୋଲରେ କିରୋସିନ୍ ଇତ୍ୟାଦି ମିଶାଇ ଅପମିଶ୍ରିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ଏବଂ ଖାଉଟିମାନଙ୍କୁ ଏହା ବିକ୍ରୟ କରି ଶୋଷଣ କରାଯାଏ।

6. କୃତ୍ରିମ ଅଭାବ: ବେଳେବେଳେ ମୁନାଫା ଖୋର ତଥା ଅସାଧୁ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଲାଭଖୋର ମନୋବୃତ୍ତି ରଖି ଗୋଦାମରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ମହଜୁଦ କରି ବେଆଇନ ଭାବରେ ସେଗୁଡ଼ିକର କୃତ୍ରିମ ଅଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିଥା'ନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଖାଉଟି ଚଢ଼ା ଦରରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଜିନିଷ କିଣି ଶୋଷିତ ହୋଇଥାଏ।

7. ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ନିରାପତ୍ତା ଚିହ୍ନ/ମୋହରର ଅଭାବ : ବଜାରରେ ମିଳୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକରେ ନିରାପତ୍ତାଜନିତ ମୋହର ବା ଚିହ୍ନ ରଖିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ। କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ବହୁତ କମ୍ପାନୀ ପ୍ରତିଯୋଗିତାମୂଳକ ମନୋଭାବ ନେଇ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲାବେଳେ ଏ ପ୍ରକାର ନିରାପତ୍ତାଜନିତ ମୋହର ବା ଚିହ୍ନ ଲଗାଇ ନଥା'ନ୍ତି। ତଦ୍ୱାରା ଖାଉଟି ଉକ୍ତ ସାମଗ୍ରୀ କ୍ରୟ କରି ବ୍ୟବହାର କଲାବେଳେ ବିଭିନ୍ନ ଦୁର୍ଘଟଣାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥା'ନ୍ତି ବା ବେଳେବେଳେ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପଡ଼ିଥା'ନ୍ତି।

8. ମିଥ୍ୟା ବା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତଥ୍ୟ: ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ଓ ବିକ୍ରେତାମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ମିଥ୍ୟା ବା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତଥ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବିଜ୍ଞାପନ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଚାର କରିଥା'ନ୍ତି। ସାଧାରଣତଃ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଉତ୍ପାଦିତ ଦ୍ରବ୍ୟର ଗୁଣ, ମାନ, ବିଶ୍ୱସନୀୟତା, ନିରାପତ୍ତା ଓ ସମୟ ସୀମା ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ସଠିକ ଉଲ୍ଲେଖ କରିନଥା'ନ୍ତି ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଏହା କ୍ରୟ କରି ଖାଉଟି ନିଜର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ନିରାପତ୍ତାକୁ ବିପନ୍ନ କରିଥାଏ।

9. ବିକ୍ରି ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅସହଯୋଗ ଏବଂ ଅତୃପ୍ତକର ସେବା : ଅନେକ ସମୟରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ବିକ୍ରେତା ଖାଉଟିଙ୍କୁ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ବିକ୍ରୟ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବିକ୍ରି ପରବର୍ତ୍ତୀ ସେବାର ସମସ୍ତ ସୁବିଧା ଯୋଗାଇଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥା'ନ୍ତି। ଅଥଚ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଉକ୍ତ ସେବାପାଇବା ପାଇଁ ଖାଉଟି ଅସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି କିମ୍ବା ନାନା ପ୍ରକାର ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥା'ନ୍ତି। ଆଜିକାଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେସବୁ ସୌଖୀନ, ଆରାମଦାୟକ ଖାଉଟି ଦ୍ରବ୍ୟ ଯଥା-ଟେଲିଭିଜନ, ମଟର ସାଇକେଲ, କମ୍ପ୍ୟୁଟର, ମୋବାଇଲ ଫୋନ୍, ରେଫ୍ରିଜରେଟର, କାର ଆଦି ବ୍ୟବହାର କରୁଛୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ବିକ୍ରି ପରବର୍ତ୍ତୀ ସେବା ସଠିକ୍‌ଭାବେ ଉପଲ୍‌ବଧ ହେଉନାହିଁ।

ଖାଉଟି ଶୋଷିତ ହେବାର କାରଣ: ଖାଉଟି ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟରେ ଶୋଷିତ ହୋଇଥା'ନ୍ତି। ସେଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚିତ ହେଉଛି।

1. ସ୍ୱଳ୍ପ ସାକ୍ଷରତା: ଖାଉଟି ଶୋଷଣର ଏକ ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ଅଟେ। ଭାରତ ଭଳି ଏକ ବିକାଶୋନ୍ମୁଖୀ ଦେଶରେ ଖାଉଟିମାନଙ୍କର ସାକ୍ଷରତା ହାର ଅତି କମ୍। ତେଣୁ ସେମାନେ ବଜାରର ହାଲଚାଲ ଯଥା: ବଜାରରେ କି ପ୍ରକାର ଦ୍ରବ୍ୟ ମିଳୁଛି ଓ ତା'ର ଦର କେତେ ହେବା କଥା ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟରେ ଆଦୌ ସଚେତନ ନ ଥା'ନ୍ତି।

2. ସୀମିତ ତଥ୍ୟ : ଗୋଟିଏ ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ସେବାର ଉତ୍ପାଦିତ ମୂଲ୍ୟ କେତେ ଓ ଆନୁସଙ୍ଗିକ ଖର୍ଚ୍ଚ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ମିଶାଇ ସେଗୁଡ଼ିକ କେତେ ଦରରେ ବିକ୍ରି କରାଯିବ ଇତ୍ୟାଦି ସବିଶେଷ ତଥ୍ୟ ଖାଉଟିମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାତସାରକୁ ଖବରକାଗଜ, ଟେଲଭିଜନ୍ ଓ ଇଣ୍ଟରନେଟ୍ ଆଦି ମାଧ୍ୟମରେ ଅଣାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ। ଆମ ଦେଶର ଖାଉଟିମାନଙ୍କର ନିକଟରେ ଏ ପ୍ରକାର ବଜାର ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଜ୍ଞାନ ଖୁବ୍ ସୀମିତ। ସେଥିପାଇଁ ଏଠାରେ ଖାଉଟିମାନେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଶୋଷିତ ହୋଇଥା'ନ୍ତି।

(୩) ସୀମିତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା: ସାଧାରଣତଃ ଭାରତ ଭଳି ବିକାଶୋନ୍ମୁଖୀ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ବିଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନରେ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ଥାଆନ୍ତି। ସେଥିପାଇଁ ବଜାରର ଦର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଓ ଯୋଗାଣରେ ସେମାନଙ୍କର ଏକଚାଟିଆ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଖା ଦେଇଥାଏ। ଏହାଦ୍ୱାରା ବଜାରରେ ଜିନିଷପତ୍ରର ଦରଦାମ ଉଚ୍ଚରେ ରହେ ଓ ଖାଉଟିଙ୍କୁ ଅଯଥା ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ। ଏଭଳି ଅବସ୍ଥାରେ ବିଭିନ୍ନ ଜିନିଷର ଦର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣରେ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ଓ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଅଧିକ କ୍ଷମତାଶୀଳ ହୋଇଥା'ନ୍ତି।

4. ସୀମିତ ଯୋଗାଣ: ଯେତେବେଳେ ବଜାରରେ ଉତ୍ପାଦିତ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକର ଯୋଗାଣ ଚାହିଦା ମୁତାବକ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ସେତେବେଳେ ଖାଉଟି ଶୋଷିତ ହୋଇଥା'ନ୍ତି। ଏହାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ଓ ବିକ୍ରେତାମାନେ ମିଳିମିଶି ବିଭିନ୍ନ ଜିନିଷକୁ ବେଆଇନଭାବେ ମହଜୁଦ କରି ରଖି ବଜାରରେ ଉକ୍ତ ଜିନିଷର କୃତ୍ରିମ ଅଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି ଓ ଖାଉଟିଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ଦରରେ ଉକ୍ତ ଜିନିଷ କିଣିବାକୁ ବାଧ୍ୟକରି ଶୋଷଣ କରନ୍ତି।

ଖାଉଟି ସଚେତନତା : ଖାଉଟିମାନଙ୍କର ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟବସ୍ଥାମାନ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିଲା। କୌଟିଲ୍ୟଙ୍କ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏ ବିଷୟରେ ସମ୍ୟକ୍ ଧାରଣା ମିଳେ। ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଖାଉଟିମାନଙ୍କ ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପ୍ରଥମ ଖାଉଟି ଆନ୍ଦୋଳନ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଥିଲା। ପରେ 1962 ମସିହାରେ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାରେ ଖାଉଟିମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ଇସ୍ତାହାର ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା। ରାଲଫ୍ ନାଦର ହେଉଛନ୍ତି ଖାଉଟି ମଞ୍ଚ ଓ ଆନ୍ଦୋଳନର ଜନ୍ମଦାତା ଏବଂ ପ୍ରତିବର୍ଷ ମାର୍ଚ୍ଚ 15 ତାରିଖକୁ **"ବିଶ୍ୱ ଖାଉଟି ଅଧିକାର"** ଦିବସରୂପେ ପାଳନ କରାଯାଉଛି।

ଖାଉଟିର ଅଧିକାର ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ : ପୂର୍ବରୁ ଖାଉଟିମାନେ କିଭଳିଭାବେ ବଜାରରୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ସେବା କ୍ରୟ କଲାବେଳେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟବସାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀମାନଙ୍କର ଶୋଷଣର ଶିକାର ହୋଇଥା'ନ୍ତି ତାହା ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି। ଏହି ଶୋଷଣରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ଖାଉଟିମାନେ ସେମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଅଧିକାର ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଚେତନ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ।

ଅଧିକାର : ଭାରତୀୟ ଆଇନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଖାଉଟିମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣୀ ରହିଛି। ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ବଜାରରେ ଉପଲବ୍ଧ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ସେବାର ଗୁଣ, ବିଶୁଦ୍ଧତା, ସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ଦର ଇତ୍ୟାଦିର ସଠିକ୍ ତଥ୍ୟ, ନିଜର ଇଚ୍ଛା ଅନୁଯାୟୀ ବଜାରରୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ସେବା କ୍ରୟ, ଖାଉଟି ଅଭିଯୋଗୁଡ଼ିକର ଶୁଣାଣି ଓ ସଠିକ୍ ଏବଂ ସମୟୋପଯୋଗୀ ବିଚାର ଇତ୍ୟାଦି ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ। ଏହି ସବୁ ଅଧିକାରକୁ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଖାଉଟିମାନେ ସଦା ତତ୍ପର ହେବା ଉଚିତ୍।

କର୍ତ୍ତବ୍ୟ: ଉପରୋକ୍ତ ଅଧିକାରଗୁଡ଼ିକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାକୁ ହେଲେ ଖାଉଟିମାନେ ସେମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଅବଗତ ହେବା ନିହାତି ଜରୁରୀ ଅଟେ। କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ସେବା କ୍ରୟ କରିବା ସମୟରେ ଦେୟର ପ୍ରାପ୍ତି ରସିଦ ମାଗିବା ଆବଶ୍ୟକ। ସର୍ବୋପରି ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ଶୋଷଣ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଖାଉଟି ମଞ୍ଚ ବା ଖାଉଟି ସଂଗଠନ (Consumer Forum) ଜରିଆରେ ସେମାନଙ୍କର ଦାବି ଉପସ୍ଥାପନ କରିବା ଉଚିତ।

ଖାଉଟି ସୁରକ୍ଷା ଆଇନ୍ ଓ ପ୍ରତିକାର : ଖାଉଟି ସୁରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ମୁଖ୍ୟତଃ ତିନୋଟି ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିଛନ୍ତି। ଯଥା: **ଖାଉଟି ସୁରକ୍ଷା ଆଇନର ପ୍ରଣୟନ, ଆଇନର ପ୍ରୟୋଗ ଏବଂ ଶିଳ୍ପ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂତନ କାରିଗରୀ ନିୟମର ଅନୁସରଣ ।** ଖାଉଟି ସୁରକ୍ଷା ପାଇଁ ସରକାର ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟରେ ବିଭିନ୍ନ ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରିବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଥର ଉକ୍ତ ଆଇନର ସରଳୀକରଣ ପାଇଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଛ'ନ୍ତି। ସାଧାରଣ ବଣ୍ଟନ ପ୍ରଣାଳୀ ମାଧ୍ୟମରେ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ବଣ୍ଟନ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି। ଶିଳ୍ପ ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାରିଗରୀ ନିୟମାନୁଯାୟୀ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ଗୁଣମାନର ମୋହର ଲଗାଇବା ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ କରାଯାଇଛି। ଖାଉଟି ସୁରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ଏକ ତ୍ରିସ୍ତରୀୟ ସଂସ୍ଥା ବିଭିନ୍ନ ଜିଲ୍ଲା, ରାଜ୍ୟ ଓ ଜାତୀୟ ସ୍ତରରେ ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି। ତାହାର ନାମ ହେଲା **ଖାଉଟି ବିବାଦୀୟ ପ୍ରତିବିଧାନ ସଂସ୍ଥା** (Consumer Disputes Redressal Agencies)।

ଏହି ସଂସ୍ଥାଗୁଡ଼ିକ ଖାଉଟିମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଅଭିଯୋଗ ଉପରେ ସେମାନଙ୍କର ଶୁଣାଣି ତିନି ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଏହି ଆଇନ ବଳରେ ରାଜ୍ୟ ଓ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ ଅଧିନରେ ଖାଉଟି କଲ୍ୟାଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗମାନ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇ ଖାଉଟିମାନଙ୍କ ସୁରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି ।

ଏହି ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ଆମ ଦେଶରେ ତିନିସ୍ତରୀୟ ଖାଉଟି ଅଦାଲତମାନ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି । ଜାତୀୟ ସ୍ତରରେ ଏହାକୁ ଜାତୀୟ ଖାଉଟି କମିଶନ କୁହାଯାଏ । ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଦିଲ୍ଲୀଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ରାଜ୍ୟ ସ୍ତରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସଂସ୍ଥାକୁ **'ରାଜ୍ୟ ଖାଉଟି କମିଶନ'** କୁହାଯାଏ । ଏହା ଆମ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏବଂ ଜିଲ୍ଲା ସ୍ତରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଖାଉଟି ଅଦାଲତକୁ **ଜିଲ୍ଲା ବିଚାର ମଞ୍ଚ** (District forum) ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଆମ ଦେଶରେ 24 ଡ଼ିସେମ୍ବରକୁ **ଜାତୀୟ ଉପଭୋକ୍ତା ଦିବସ** ବା ଜାତୀୟ ଖାଉଟି ଦିବସରୂପେ ପାଳନ କରାଯାଏ । 1986 ମସିହାର ଏହି ଦିନରେ ଭାରତର ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟରେ ଖାଉଟି ସୁରକ୍ଷା ଆଇନ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଥିଲା । ଏହାପରେ ଏ ଦିଗରେ କ୍ରମାଗତ ଉନ୍ନତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ଏହା ମନ୍ଥର ଗତିରେ ପରିଚାଳିତ ହେଉଛି । ଶେଷରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ଖାଉଟିମାନଙ୍କର ସକ୍ରିୟ ସହଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଖାଉଟି କଲ୍ୟାଣ ଓ ସୁରକ୍ଷା ହୋଇପାରିବ ।

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

1. ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନ କର ।

(a) ଖାଉଟି ସଚେତନତାର ଆବଶ୍ୟକତା କ'ଣ ?

(b) ନକଲି ବା ଦୋହରା ସାମଗ୍ରୀ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ବୁଝାଯାଏ ?

(c) ଦ୍ରବ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକଚାଟିଆ ବ୍ୟବସ୍ଥା କେତେବେଳେ ଦେଖାଦିଏ ?

(d) ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଖାଉଟି ଆନ୍ଦୋଳନ କେବେ ହୋଇଥିଲା ?

(e) ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାରେ ଖାଉଟି ଅଧିକାର ଆଇନର ପ୍ରଥମ ଇସ୍ତାହାର କେବେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ?

(f) ପ୍ରତି ବର୍ଷ କେଉଁ ଦିନକୁ 'ବିଶ୍ୱ ଖାଉଟି ଅଧିକାର ଦିବସ'ରୂପେ ପାଳନ କରାଯାଏ ?

(g) ଜିଲ୍ଲାସ୍ତରୀୟ ଖାଉଟି ଅଦାଲତକୁ କ'ଣ କହନ୍ତି ?

(h) ଆମ ଦେଶରେ ଖାଉଟିମାନଙ୍କ ସୁରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ପାର୍ଲାଆମେଣ୍ଟ କି କି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥା'ନ୍ତି ?

(i) ଖାଉଟି ବିବାଦୀୟ ପ୍ରତିବିଧାନ ସଂସ୍ଥାର କାର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ ?

(j) ଖାଉଟିର ଅଧିକାର କ'ଣ ?

(k) ଖାଉଟିର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କ'ଣ ?

2. ସଂକ୍ଷେପରେ ଉତ୍ତର ଦିଅ ।

(a) ଅପମିଶ୍ରିତ ଦ୍ରବ୍ୟ (b) ଖାଉଟି ସଚେତନତା (c) ନିମ୍ନ ମାନର ଦ୍ରବ୍ୟ

(d) ସୀମିତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା (e) ଖାଉଟି ଅଦାଲତ (f) ଖାଉଟି ସୁରକ୍ଷା ଆଇନ

(g) ଖାଉଟି ସଂଗଠନ

■■■